

Μνήμων

Τόμ. 14 (1992)

Νεοελληνικά Μετρικά, επιμέλεια Νάσος Βαγενάς,
Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών,
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο 1991,
267 σ.

ΜΑΡΙΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.516](https://doi.org/10.12681/mnimon.516)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ Μ. (1992). Νεοελληνικά Μετρικά, επιμέλεια Νάσος Βαγενάς, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο 1991, 267 σ. *Μνήμων*, 14, 342–345.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.516>

πώς της συγκεκριμένης πολιτικής δράσης των προσώπων στα ιδιαίτερα ταραγμένα χρόνια της καποδιστριακής διακυβέρνησης και του διαστήματος που μεσολάβησε ως την άφιξη του Όθωνα είναι απαραίτητη για την κατανόηση των προτάσεων της Επιτροπής του 1833.

Με ανάλογη προσέγγιση, μέσα από τη γνώση των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων αλλά και των προσωπικών σχέσεων, μπορεί ο ιστορικός να διερευνήσει τη μακρά σειρά των εκπαιδευτικών σχεδίων που αγνοήθηκαν ή απορρίφθηκαν από την κεντρική εξουσία. Συγκροτούν τα σχέδια αυτά έναν παράλληλο και εναλλακτικό προς το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα λόγο. Ο λόγος αυτός δεν είναι πάντα βέβαιο ότι είναι ουσιαστικά μεταρρυθμιστικός ή ότι διαφοροποιείται εμφανώς από την κρατούσα άποψη για την εκπαίδευση. Είναι άλλωστε προϊόν επιτροπών ή ατόμων που ενήργησαν τις περισσότερες φορές με κυβερνητική εντολή. Δεδομένης ωστόσο της αδράνειας των εκπαιδευτικών μηχανισμών, είναι πολύ πιθανό στα σχέδια αυτά να ανεύρουμε το «νέο» πολύ πριν ανιχνευθεί στη νομοθεσία και την επίσημη πολιτική. Το σχέδιο του 1833 δεν αποτελεί παρόμοιο παράδειγμα αλλά είναι η αναγκαιότητα αφετηρία για μια έρευνα με ανάλογη θεματική.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ

Νεοελληνικά Μετρικά, επιμέλεια Νάσος Βαγενάς, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο 1991, 267 σ.

Στο καινούργιο βιβλίο των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης, *Νεοελληνικά Μετρικά*, επιχειρείται κάτι αρκετά πρωτότυπο για τον χώρο της σύγχρονης Νεοελληνικής φιλολογίας. Ο επιμελημένος τόμος, που εντάσσεται στις δραστηριότητες του ερευνητικού προγράμματος «Αρχείο Νεοελληνικής Μετρικής» το οποίο εκτελείται στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, συσσωματώνει μελέτες εννέα Ελλήνων και ξένων Νεοελληνιστών, με αντικείμενο είτε την στιχουργική συγκεκριμένων ποιητών (Κορνάρος, Παλαμάς, Καβάφης, Σικελιανός), είτε γενικότερα ζητήματα νεοελληνικής προσωπίας (ομοιοκαταληξία, διασκελισμός). Είναι, για την ώρα, η μοναδική συλλογική έκδοση αποκλειστικά αφιερωμένη στη νεοελληνική μετρική. Ο λόγος που επέβαλλε την έκδοση αυτή, όπως παρατηρεί στον Πρόλογό του ο επιμελητής του τόμου Νάσος Βαγενάς, είναι ότι: «Η κυριαρχία του ελεύθερου στίχου στην ποίησή μας των τελευταίων πενήντα χρόνων είχε ως αποτέλεσμα την απουσία του ενδιαφέροντος για τα μετρικά πράγματα».

Παρά την κατά βάση κειμενοκεντρική θεώρηση των μετρικών ζητημάτων στο βιβλίο, λόγω της εξειδικευμένης προσέγγισής τους μέσα από το έργο συγκεκριμένων ποιητών, το θεωρητικό επιχείρημα που απορρέει από το σύνολο των άρθρων είναι ότι η σπουδαιότητα του ρυθμικού συντελεστή του ποιητικού λόγου παραμένει διαχρονικά αναλλοίωτη. Η διαφορά έγκειται μόνο στο ότι, ενώ στον αυστηρά έμμετρο στίχο το μετρικό σχήμα λειτουργούσε ως μια έτοιμη φόρμουλα κοινής αποδοχής, μέσα από την οποία εκφραζόταν ο ποιητής κατά τρόπο οικείο στον αναγνώστη, στην περιοχή του ελεύθερου στίχου το ποίημα οργανώνει εσωτερικά το ρυθμό του και μας υπαγορεύει κάθε φορά το ίδιο τους προσωπικούς όρους με τους οποίους θα το κρίνουμε.

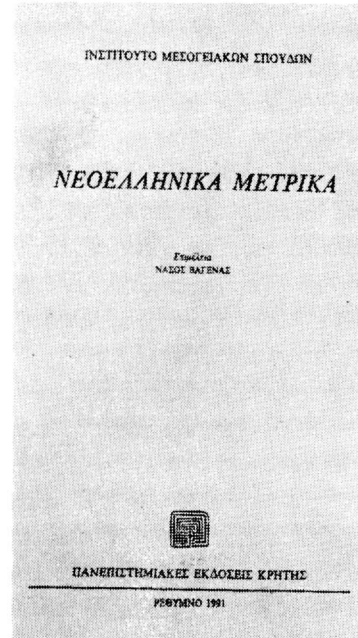
Έτσι, η φαινομενικώς αυστηρά φιλολογική πραγμάτευση των μετρικών ζητημάτων στην συναγωγή εξισορροπείται από το γεγονός ότι προτείνει μια κριτική προσέγγιση της ποίησης που δεν αφορά μόνο τον εξειδικευμένο μελετητή του λογοτεχνικού κανόνα, αλλά και τον γενικώς καλλιεργημένο αναγνώστη, ο οποίος έχει την ευκαιρία να διαπιστώσει

πώς οι προσωδιακές αναζητήσεις των παλαιότερων ποιητών βρίσκουν το σημερινό τους αντίστοιχο (τόσο ως προς την κατασκευαστική πρόθεση, όσο και ως προς την αναγνωστική πρόσληψη) στις σύγχρονες ποιητικές τάσεις επαναφοράς του έμμετρου στίχου. Με τον τρόπο αυτό, τα *Νεοελληνικά Μετρικά* καθίστανται απροσδόκητα επίκαιρα, καθώς δύνανται να ικανοποιήσουν τον ορίζοντα προσδοκιών διαφορετικών κατηγοριών αναγνωστών, και να ανοίξουν ποικίλους δρόμους ανάγνωσής τους. Ας δούμε, όμως, τα κείμενα.

Ο τόμος ξεκινά με την μελέτη της Lucia Marcheselli Lucas (καθηγήτριας της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Τεργέστης), «Ισοσυλλαβισμός και περιγραφή των Νεοελληνικών στίχων. Μια προσέγγιση». Αφού εκθέσει τους λόγους που ανέστειλαν την ανάπτυξη των νεοελληνικών μετρικών σπουδών (αρχαιοκεντρισμός, δάνεια συστήματα μέτρησης των στίχων), η Marcheselli επισημαίνει ότι πρέπει η προσέγγισή μας στην νεοελληνική προσωδία να επανεξετασθεί από μεθοδολογική άποψη. Απώτερος στόχος της μελέτης της είναι να ευαισθητοποιήσει το κοινό της απέναντι στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής προσωδίας, και, πιο συγκεκριμένα, στην «διπλή φύση» του ισοσυλλαβισμού.

Κείμενο υποδομής ως προς το περιεχόμενο, και δεύτερο κατά σειρά μέσα στον τόμο, η συστηματική και εκτενής μελέτη του Ξ. Α. Κοκόλη «Η Ομοιοκαταληξία» επιχειρεί (μέσα από την χρήση άφθονων παραδειγμάτων και επεξηγηματικών παραγράφων) μια συνολική θεώρηση του φαινομένου της ομοιοκαταληξίας. Στην πρώτη ενότητα του κειμένου δίνεται ο ορισμός της ομοιοκαταληξίας, σχολιάζεται η ρίμα ως φαινόμενο πρωτίτως ηχητικό, και προτείνεται μια τυπολογία των μορφών της. Στην δεύτερη, που τιτλοφορείται «Ομοιοκαταληξία και νόημα», σχολιάζεται η ομοιοκαταληξία ως σημασιολογική μονάδα του ποιήματος. Ο μελετητής αντιμετωπίζει αναλυτικά ζητήματα όπως τα ακόλουθα: η έκπληξη και η ανατροπή των προσδοκιών του αναγνώστη σε κάποιους τύπους ομοιοκαταληξίας, η ηδονή της επανάληψης του αναμενόμενου ακούσματος σε άλλους, η σύμπτωση ταυτότητας στον ήχο και διαφοράς στην σημασία, κ.τ.λ. Στην τρίτη ενότητα, «Για την πρόσληψη της ομοιοκαταληξίας και για τον ρόλο της», ο μελετητής διερευνά την σχέση της φυσικής οντότητας του αναγνώστη με τη ρίμα και επικεντρώνεται σε ζητήματα όπως: η διαφοροποίηση στην πρόσληψη της ομοιοκαταληξίας με το μάτι και με το αυτί, οι ρυθμοί και οι τρόποι ανάγνωσης της ομοιοκαταληξίας ανάλογα με την ύπαρξη ή όχι του διασκελισμού, ο χρόνος εμφάνισης των ομοιοκαταληξιών, κ.τ.λ. Η μελέτη κλείνει με την εξαγωγή συμπερασμάτων, που συγκεκριαίωσιν τα βασικά σημεία του άρθρου.

Το άρθρο του Νάσου Βαγενά, «Η μετάφραση των έμμετρων μορφών στην εποχή του ελεύθερου στίχου», δημιουργικά αφομοιώνει ποικίλες θεωρητικές απόψεις για την λογοτεχνία, και προτείνει μια συλλογιστική σύμφωνα με την οποία οι σημερινές μεταφράσεις παλαιότερων ποιημάτων πρέπει να απηχούν τη σύγχρονη ποιητική εμπειρία, δηλαδή (κατά κύριο λόγο) την εμπειρία του ελεύθερου στίχου. Στόχος της μεταφραστικής πρακτικής που προτείνει: να δημιουργείται στον αναγνώστη μια αίσθηση του ποιήματος ανά-

λογη εκείνης που (εικάζεται ότι) δημιουργούσε το ποίημα στο αναγνωστικό κοινό της εποχής της συγγραφής του. Αφετηρία της συλλογιστικής του αποτελεί η θέση ότι: «η ποιητική μετάφραση είναι, πρώτα από όλα, ποίηση της εποχής του μεταφραστή». Έτσι, οι μεταφραστικές εκδοχές παραδοσιακών ποιημάτων που δεν είναι ζυμωμένες μέσα και από την εμπειρία του ελεύθερου στίχου κρίνονται ως ανιστορικές. Γοητευτική η πρόθεση του συγγραφέα να μας παρουσιάσει παλαιά ποιήματα μέσα από ένα νέο βλέμμα. Μήπως, όμως, η διαμεσολάβηση του μεταφραστή καταργεί το δικαίωμα του αναγνώστη να έχει ο ίδιος συνείδηση της ιστορικότητας κατά την πρόσληψη του ποιήματος; Τα ερωτήματα που θέτει η μελέτη, την καθιστούν ένα από τα πιο ερεθιστικά κείμενα του τόμου.

Με την εργασία της «Ο διασκελισμός στον *Ερωτόκριτο*», η Ναταλία Δεληγιαννάκη εξετάζει την χρήση και την λειτουργία του διασκελισμού στο σημαντικότερο έργο της Κρητικής Αναγέννησης. Παράλληλα προβαίνει και σε μεθοδολογικές υποδείξεις και προτάσεις σχετικά με το μετρικό αυτό στοιχείο που αφορούν μια πληθώρα έργων της παλιάς και της νεώτερης ποίησης. Από τα πλέον ενδιαφέροντα σημεία του άρθρου (που αποτελεί τμήμα κεφαλαίου διδακτορικής διατριβής εκπονούμενης στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ) είναι η ορολογία που προτείνει για τους διάφορους τύπους διασκελισμού που συναντά, όπως: προσκελισμός και μετασκελισμός, σύντομος μετασκελισμός, οκτασύλλαβος μετασκελισμός, κ.τ.λ.

Ο Γ. Π. Σαββίδης συμμετέχει στον τόμο με δύο μελέτες (μια επώνυμη και μια με το ψευδώνυμο Γ. Σ. Φαρφουράς) οι οποίες, μέσα από πλούτο γραμματολογικών πληροφοριών, ανιχνεύουν την γενεαλογία δύο ιδιότυπων μετρικών μορφών στους Φαναριώτες («Φαναριώτικες Ηχολογίες») και τον Σικελιανό («Δεκαοχτώ “ημίμετρα” του Σικελιανού») αντίστοιχα. Τόσο στην περίπτωση του Σικελιανού, όσο και, ιδιαίτερα, στην περίπτωση των Φαναριώτικων ποιημάτων, η συγκομιδή παραθεμάτων είναι αξιόλογη, και φέρνει στην επιφάνεια ξεχασμένες ή έστω παραμελημένες στιχουργικές μορφές που αξίζει να ερευνηθούν περισσότερο.

Γύρω από την μετρική θεωρία και (συνακόλουθα) την στιχουργική συμπεριφορά του Παλαμά αναπτύσσονται οι εργασίες των Massimo Peri («Ο “πολύτροπος στίχος” του Παλαμά») και Ευριπίδη Γαραντούδη («Η μετρική θεωρία του Παλαμά»). Με άξονα την εξέταση της δομής του ελευθερωμένου ή «πολύτροπου» στίχου του Παλαμά στο έργο του *Οι Χαιρετισμοί της Ηλιογέννητης* (1900), ο Peri προβαίνει σε διεισδυτικότητα μετρική ανάλυση του παλαμικού ποιήματος, αποδεικνύοντας ότι βασική καινοτομία του αποτελεί η ταυτόχρονη χρήση των δύο συστημάτων μέτρησης των νεοελληνικών στίχων, δηλαδή του δημοτικού και του έντεχνου.

Ακολουθώντας τον Κ. Θ. Δημαρά, που πρώτος έκανε λόγο για την αρχή της σύζευξης των αντιθέτων στην παλαμική ποιητική, και εφαρμόζοντάς την στη διερεύνηση των μετρικών του αναζητήσεων, ο Γαραντούδης στη δική του μελέτη υποστηρίζει (αποδελτιώνοντας τις μετρικές αναφορές στο κριτικό έργο του Παλαμά) ότι η μετρική θεωρία του ποιητή διακρίνεται από μια ιδιόρρυθμη σύζευξη του κλασικισμού με συμβολιστικά στοιχεία. Εργασία πλούσια σε απόψεις και χρήσιμη για το πληροφοριακό υλικό που προσκομίζει, ανοίγει το δρόμο στην εξερεύνηση μιας γνωστικής περιοχής που σίγουρα δεν πρέπει να σταματήσει εδώ.

Με το άρθρο του Χ. Α. Καραύγλου «Προτάσεις για ένα ριμάριο Καβάφη» ολοκληρώνεται το θεωρητικό τμήμα των *Νεοελληνικών Μετρικών*. Φιλολογική εργασία, όπου (με αφορμή την περίπτωση του Καβάφη) συζητώνται γενικά προβλήματα της σύνταξης των ριμαρίων, και εντέλει προτείνονται τρεις κατηγορίες πινάκων περιεχομένων για κάθε ριμάριο, που συστηματοποιούν την οργάνωση της σύνταξής του. Έτσι, σύμφωνα με την πρόταση του μελετητή, αρχίζουμε με τον πίνακα των ομοιοκαταληξιών ενός έργου, προ-

χωρούμε στον αλφαβητικό πίνακα των λέξεων της ρίμας, και ολοκληρώνουμε με έναν πίνακα των υπό εξέταση, με ή χωρίς ρίμα, ποιημάτων.

Με τη «Βιβλιογραφία μετρικών μελετών Γεράσιμου Σπαταλά», που εκπόνησαν η Άννα Κατσιγιάννη και ο Ευριπίδης Γαραντούδης, ως τμήμα μιας συνολικής εργογραφίας Γ. Σπαταλά, το πρώτο μέρος της οποίας έχει δημοσιευτεί στον *Μολυβδοκοινοδυλοπελεκητή* 3 (1991), κλείνει ο τόμος των *Νεοελληνικών Μετρικών*. Πρόκειται για εργασία υποδομής, η οποία όχι μόνο χαρτογραφεί για πρώτη φορά τη φυσιογνωμία του πολυγραφέτερου (όπως αποδεικνύεται) Έλληνα μετρικού, αλλά και εν γένει μας προϋδεάζει για το πλούσιο κριτικό υλικό που λανθάνει στην γραμματεία μας γύρω από τα μετρικά θέματα. Το βιβλιογραφικό αυτό επίμετρο αποκτά, έτσι, και προγραμματικό χαρακτήρα. Διότι ολοκληρώνει την αξιόπαινη, πολυφωνική και σφαιρική προσπάθεια των εννέα συνεργατών του τόμου να επαναφέρουν μέσα στην οπτική των Νεοελληνιστών το άδικα λησμονημένο γνωστικό αντικείμενο της νεοελληνικής μετρικής, και προεξαγγέλλει την περαιτέρω ανάπτυξη των σπουδών νεοελληνικής μετρικής.

ΜΑΡΙΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ